

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТОГТООЛ

2008 оны 3 дугаар сарын 31-ний өдөр

Дугаар 16

Улаанбаатар хот

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫГ ТАЙЛБАРЛАХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн зарим зүйл, заалтыг нэг мөр ойлгож, зөв хэрэглэх явдлыг хангах зорилгоор Үндсэн хуулийн тавьдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4 дэх заалт, Шүүхийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.6.5.-д заасныг тус тус удирдлага болгон **Улсын Дээд шүүхээс ТОГТООХ НЬ:**

1. Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн (цаашид хууль гэх) 10 дугаар зүйлийн 10.1.8.-д заасан **“онцгой нөхцөл байдал үүссэн”** гэдэгт сонгуулийг зохих ёсоор явуулахад урдчилан төлөвлөөгүй бөгөөд төлөвлөх боломжгүй, энэ зүйлийн бусад заалтад туссанаас гадна нэмэлт зардал, хөрөнгө зарцуулагдах зайлшгүй шаардлага бий болсныг ойлгоно.

2. Хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1., 19.2.-т зааснаар тухайн хорооны гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүй хувь оролцсон хуралдаанаас хорооны эрх хэмжээний асуудлаар гарсан шийдвэр хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхийн саналд үндэслэгдсэн бол энэ шийдвэрийг баталгаажуулсан тогтоолд хорооны дарга, эсхүл нарийн бичгийн дарга гарын үсэг зурахаас татгалзах эрхгүй.

Мөн зүйлийн 19.3.-т зааснаар тойрог, салбар, хэсгийн хороодын тогтоолд тухайн хорооны дарга, нарийн бичгийн дарга гарын үсэг зурах үүрэгтэй бөгөөд тэдгээрийн хэн нэг нь гарын үсэг зураагүйгээр тогтоол хүчингүй, эсхүл хүчин төгөлдөр бус болохгүй.

Харин хуралдаанд оролцсон гишүүдийн тоо хүрэлцээгүй, эсхүл тухайн хорооны бүрэн эрхэд хамааралгүй асуудлыг шийдвэрлэсэн, эсхүл бүрэн эрхийн асуудлыг олонхийн саналаар шийдвэрлээгүй бол тогтоолд хорооны дарга, нарийн бичгийн дарга гарын үсэг зурсан байсан ч тухайн шийдвэрийг хүчинтэй гэж үзэхгүй.

Хорооны тогтоолд гарын үсэг зурах нь уг шийдвэрийн хүчинтэй байдлын, эсхүл түүнийг хүлээн зөвшөөрсний илэрхийлэл биш, харин гарсан шийдвэрийн агуулгыг баталгаажуулж буй явдал тул хуульд заасан журмын дагуу гарсан хорооны шийдвэртэй дарга, эсхүл нарийн бичгийн дарга санал нийлээгүй байх нь гарын үсэг зурах үүргээ биелүүлэхгүй байх үндэслэл болохгүй.

3. Хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.5.-д заасан **“тухайн хэсэгт байнга ... оршин суугаа сонгогч”** гэдэгт Иргэний бүртгэлийн тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1., Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 28 дугаар

зүйлийн 28.1.11.-д зааснаар хүн амын тооллогын дагуу баг, хорооны тодорхой хаягт бүртгэлтэй иргэнийг хэлнэ.

Бүртгэлтэй газраа биш харин өөр газар 180 хоног ба түүнээс доош хугацаагаар оршин сууж байгаа явдал тухайн иргэнийг бүртгэлтэй газрын байнгын оршин суугч биш гэж үзэх үндэслэл болохгүй.

Бүртгэлтэй газраас өөр газар оршин суудаг иргэн байнга оршин суугчийн хувьд бүртгэлийнхээ хаягаар сонгуульд оролцох, эсхүл бүртгэлгүй газар түр оршин суугчийн хувьд сонгуульд оролцох нь түүний эрх бөгөөд харин сонгуулийн нэг хэсэгт, сонгогчдын нэрийн нэг жагсаалтад давхардал, будлиангүй бүртгүүлэх нь түүний үүрэг болно.

Мөн зүйлийн “...**түр оршин суугаа сонгогч**” гэдэгт тухайн баг, хороонд бүртгэлгүй боловч 180 хоног ба түүнээс доош хугацаагаар тухайн баг, хороонд оршин сууж байгаа иргэнийг хэлнэ.

Түр оршин суугч нь өөрийн байнгын оршин суух бүртгэлтэй газар сонгогчийн нэрийн жагсаалтад ороогүй, эсхүл бүртгэлээс хасагдсан тохиолдолд түүнийг бүртгэлгүй газар түр оршин суугаа сонгогч гэж үзнэ.

Түр шилжин суурьшиж буй иргэн нь хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас тогтоосон журмын дагуу байнга оршин суудаг нутаг дэвсгэрийн бүртгэлийн дэвтэрт “түр эзгүй” гэсэн тэмдэглэл, түр шилжин суурьших тухай тодорхойлолт тус тус хийлгэж, түр оршин суух нутаг дэвсгэрийн сум, дүүргийн Засаг даргад 7 хоногийн дотор бүртгүүлж, түр оршин суух үнэмлэх авсан байвал зохино.

4.Хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.10.7.-д заасан “бусдыг төлөөлүүлэх” гэдэгт дэмжигч-сонгогчоор бүртгэгдсэн этгээдийн өмнөөс өөр хүнээр гарын үсэг зуруулах, гэр бүлийн гишүүд, садан төрөл, найз нөхөд, танилуудын өмнөөс хэн нэгнээр нэрийг нь дэмжигч-сонгогчоор бичүүлэх зэргээр сонгогчийг өөрийнх нь хүсэл зоригоос гадуур бусдаар дамжуулан дэмжигчээр бүртгүүлэхийг ойлгоно.

Мөн зүйлийн “**хүч хэрэглэх**”, “**заналхийлэх**” гэдгийг Улсын Дээд шүүхийн 2007 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн 41 дүгээр тогтоолын 1.4.-т зааснаар буюу “бие махбодийн хүчирхийлэл хийхэд чиглэгдсэн аливаа идэвхтэй үйлдэл”, “бусдыг айлган сүрдүүлэх зорилгоор хийсэн, идэвхтэй үйлдлээр илрэх сэтгэл санааны хүчирхийлэл” гэж тус тус ойлгоно.

Энэ зүйлийн “**хуурч мэхлэх**” гэж Улсын Дээд шүүхийн 2006 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдрийн 51 дүгээр тогтоолын 2-т зааснаар буюу “үг болон үйлдлээр бодит байдлыг гуйвуулах, нуун дарагдуулах, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох”-ыг хэлнэ.

Мөн зүйлийн “**эд мөнгөөр татах**” гэдэгт мөнгө, эд хөрөнгө өгөх, аливаа ажил үйлчилгээг төлбөргүй үзүүлэх зэргээр бусдын хүсэл зоригийн илэрхийлэлд нөлөөлөхийг ойлгоно.

Энэ зүйлийн “**сонгуулийн эрхгүй этгээдээр гарын үсэг зуруулах**” гэж хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.2.-т заасан арван найман насанд хүрээгүй, эрх зүйн бүрэн чадамжгүй буюу сонгуулийн эрх бүхий иргэн гэж үзэхгүй этгээдийг дэмжигч-сонгогчоор бүртгэж, түүгээр гарын үсэг зуруулсан байхыг хэлнэ.

Мөн зүйлийн “**гарын үсэг хуурамчаар үйлдэх**” гэдэгт бүх төрлийн арга хэрэглэн (өөрөө, эсхүл өөр этгээдээр үйлдүүлэх, техник хэрэгсэл ашиглах г.м.) бусдын гарын үсгийг дуурайлгаж буюу хуулбарлаж, эсхүл зохиож зуражыг ойлгоно.

5.Хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.1.-д заасан “**хүндээр өвчилсөн**” гэдгийг Улсын Дээд шүүхийн 2002 оны 3 дугаар сарын 18-ны өдрийн 71 дүгээр тогтоолын 8 – д тайлбарласнаар буюу “хөдөлмөрийн чадвараа алдах, эмнэлэгт хэвтэх, хэвтрийн дэглэм зайлшгүй сахих шаардлагатай байх, мэс засалд орох, эмчийн хяналтан дор тууштай эмчилгээ хийлгэх” зэргээр сонгуульд нэр дэвшигчээр оролцох боломжгүй болохыг ойлгох бөгөөд энэ байдал нь эмнэлгийн тодорхойлолтоор батлагдсан байвал зохино.

Мөн зүйлийн “**гэмт хэрэгт яллагдагчаар татагдсан**” гэдэгт эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн нь хангалттай нотлох баримтаар нотлогдож, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор уг этгээдийг яллагдагчаар татах тухай тогтоол үйлдсэн байхыг ойлгоно.

Нэр дэвшигч хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.4.3.-т заасан “ялгүй байх” шаардлагыг хангасан нь хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.2.5., 30.4.-т зааснаар цагдаагийн төв байгууллагын тодорхойлолтоор батлагдсан боловч санал авахаас 10-с доошгүй хоногийн өмнө нэр дэвшигч ийнхүү яллагдагчаар татагдсан бол нам, эвсэл мөн зүйлийн 31.4.-т заасан хугацаанд түүнийг татан гаргаж, өөр хүний нэрийг дэвшүүлэх эрхтэй.

Харин санал авах өдөр хүртэл 10-с доош хоног үлдсэн байхад нэр дэвшигч яллагдагчаар татагдсан тохиолдолд нам, эвсэл нэр дэвшигчийг татан гаргах ба оронд нь өөр хүний нэрийг дэвшүүлэх эрхгүй болно.

Нэр дэвшигчийг яллагдагчаар татах асуудлыг хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.2.-т заасны дагуу “гэмт үйлдлийнх нь явцад хойшлуулашгүй баривчлахаас бусад тохиолдолд” зөвхөн тойргийн хорооны зөвшөөрөлтэйгээр шийдвэрлэнэ.

6.Хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.2.-т заасан “**нам, эвслийн сонгууль эрхэлсэн байгууллагын ажилтан**” гэдэгт нам, эвсэл сонгуульд оролцохоо илэрхийлэхдээ хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.4.5.-д зааснаар Сонгуулийн Ерөнхий хороонд ирүүлсэн баримт бичигтээ тусгасан төв байгууллагын бүрэлдэхүүн багтахаас гадна түүний салбар, бүтцийн байгууллагын бүрэлдэхүүн, түүнчлэн эдгээр байгууллагуудаас томилогдсон этгээдийн аль аль нь хамаарна.

Мөн зүйлд заасан “**ухуулагч**” гэдэгт нам, эвслээс нэр дэвшигчийн болон тухайн нам, эвслийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг сонгогчидод тайлбарлан таниулах, нэр дэвшигчийн талаарх мэдээллийг сонгогчидод хүргэх, нэр дэвшигчээс сонгогчидтой хийх уулзалтыг зохион байгуулах үүрэг бүхий, тухайн нам, эвслээс томилогдсон этгээдийг ойлгоно.

Энэ зүйлд заасан “**шадар туслагч**” нь зөвхөн бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн ажиллагаанд туслах үүрэгтэй оролцдог бөгөөд 200 сонгогчид нэг шадар туслагч ажиллана.

Харин “**нам, эвслийн сонгууль эрхэлсэн байгууллагын ажилтан**” болон “**ухуулагч**” нь нам, эвслээс нэр дэвшигчийн сонгуулийн ажиллагаанд туслах үүрэгтэй оролцдог тул нэр дэвшигчдийн тэгш байдлыг хангах үүднээс 200 сонгогчид нэг ажилтан, эсхүл нэг ухуулагч ажиллана.

Нам, эвслийн сонгууль эрхэлсэн байгууллагын ажилтан нэр дэвшигчийн ухуулагчаар ажиллах, нэр дэвшигчийн ухуулагч уг байгууллагын ажилтан байх боломжтойн адил нэр дэвшигчид туслах үүрэг бүхий уг хоёр этгээд заавал давхардсан үүрэгтэй байх шаардлагагүй болно.

7.Хуулийн 37 дугаар зүйлд заасан сонгуулийн сурталчилгаа явуулах зохицуулалтыг доорх байдлаар тайлбарласугай:

7.1.1.Энэ зүйлийн 37.4.-т заасан **“хэвлэлийн хуудас”**-ын тодорхойлолт, хэмжээ, загварыг Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.1., 7.1.7.-д зааснаар Сонгуулийн Ерөнхий хороо тогтооно.

7.1.2.Мөн зүйлийн 37.11.1.-д зааснаар **“сонгууль зарласнаас хойш нэр дэвшигчийг бүртгэж, үнэмлэх олгох хүртэлх хугацаанд сонгуулийн аливаа хэлбэрийн сурталчилгаа явуулах”**-ыг хориглосон тул дээрх хугацаанд энэ хууль болон Зар сурталчилгааны тухай хуульд заасан мэдээлэл түгээх, ухуулга хийх бүхий л арга, хэлбэрийн ил, далд сурталчилгаа явуулж болохгүй.

7.1.3.Энэ зүйлийн 37.11.14.-т зааснаар **“...сонгуулийн бус олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулах”**-ыг хориглосон нь сонгуулийн бэлтгэл ажиллагааны хүрээнд зайлшгүй хийгдэх ажилд орохгүй, энэ хуулиар хориглосон, эсхүл зөвшөөрөгдөөгүй, олныг хамарсан бүхий л арга хэмжээнд хамааралтай болно.

7.1.4.Мөн зүйлийн 37.11.16.-д зааснаар **“төрийн жинхэнэ албан хаагчийг сонгуулийн сурталчилгаанд аливаа хэлбэрээр татан оролцуулах”**-ыг хориглосон тул Төрийн албаны тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3.2., 3.3.3.-т заасан төрийн захиргааны болон тусгай албан хаагчийг сонгуулийн сурталчилгааны бүхий л ажиллагаанд оролцуулж болохгүй.

7.1.5.Энэ зүйлийн 37.11.18.-д зааснаар **“сонгогчдын санал худалдан авахад чиглэсэн бусад аливаа үйлдэл, үйл ажиллагаа явуулах”**-ыг хориглосон зохицуулалтад мөнгө, эд хөрөнгө өгөх, амлах, дамжуулах, зуучлах, аливаа ажил, үйлчилгээг төлбөргүй үзүүлэх зэрэг төрөл бүрийн арга, хэлбэрээр сонгогчийн санал өгөх эрхийг өөрийн сонирхолд нийцүүлж, тодорхой нэр дэвшигчид санал өгүүлэх зорилгоор явуулж буй бүхий л ажиллагааг хамааруулан ойлгоно.

7.1.6.Мөн зүйлийн 37.14.3.-т зааснаар сонгуулийн сурталчилгаа явуулахыг хориглосон байгууллагад:

“хүмүүнлэгийн” буюу ядуу, нийгмийн хамгаалалтгүй, байгалийн гамшиг болон бусад онцгой учралд нэрвэгдсэн хүн амд эмнэлгийн хийгээд нийгэмшлийн тусламж үзүүлэх, байгалийн гамшгийн ба бусад онцгой учралын хор уршгийг арилгах зорилго бүхий олон улсын байгууллага, түүнчлэн гадаад, дотоодын төрийн бус байгууллага;

“буяны” буюу тусламж шаардлагатай хүмүүст туслах ба нийтийн сайн сайхны төлөө ажилладаг олон улсын байгууллага, түүнчлэн гадаад, дотоодын төрийн бус байгууллага;

“шашны” буюу Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд зааснаар шашны зан үйл, хурал ном, боловсролын ажлыг эрхлэн гүйцэтгэж буй албан ёсны зөвшөөрөл бүхий хийд, сүм, дацан, төв болон тэдгээрийн удирдах байгууллагууд тус тус хамаарна.

8. Сонгуульд санал өгөх талаарх энэ хуулийн 47 дугаар зүйлийн зарим зохицуулалтыг доорх байдлаар тайлбарласугай:

8.1. Сонгогч саналаа өгөхдөө энэ зүйлийн 47.3.-т зааснаар **“саналын хуудсанд бичигдсэн нэр дэвшигчдийн дотроос өөрийн сонгохыг хүсч байгаа, тухайн тойрогт ногдсон мандатын тоотой тэнцэх нэр дэвшигчийн эцэг /эх/-ийн нэр, нэрийн өмнөх дугаарыг”** дугуйлна.

Энэ нь Монгол Улсын иргэнд Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 9 дэх хэсэгт зааснаар олгогдсон **“төрийн байгууллагад сонгох”** үндсэн эрхийн хэрэгжилт тул сонгогч нь нэр дэвшигч нараас хэнийг нь ч сонгохыг хүсээгүй бол аль ч дугаарыг дугуйлахгүй байх эрхтэй бөгөөд энэ тохиолдолд түүнийг санал хураалтад оролцсон гэж үзэхээс гадна саналын хуудсыг нь хүчинтэйд тооцно.

Түүнчлэн сонгохыг хүсч байгаа нэр дэвшигчийн тоо тухайн тойрогт ногдсон мандатын тооноос бага байвал сонгогч уг тооноос дугуу хэмжээгээр зөвхөн өөрийн сонгохыг хүссэн нэр дэвшигчийн нэрийн өмнөх дугаарыг дугуйлах эрхтэй бөгөөд энэ тохиолдолд түүний саналын хуудас мөн хүчинтэй байна.

Харин тухайн тойрогт ногдсон мандатын тооноос илүү дугуйлсан бол саналын хуудас хуулийн 49 дүгээр зүйлийн 49.1.3.-т зааснаар хүчингүйд тооцогдоно.

“Тухайн тойрогт ногдсон мандатын тоотой тэнцэх нэр дэвшигчийн” төлөө саналаа өгөх нь энэ хэмжээний нэр дэвшигчидийг заавал сонгох сонгогчийн үүрэг биш тул уг зохицуулалтыг сонгогчийн сонгох эрхээ хэрэгжүүлэхэд баримтлах дээд хязгаар гэж ойлгоно.

8.2. Энэ зүйлийн 47.7.-д заасан **“итгэмжилсэн хүн”** гэж сонгогчийн өөрийн хүсэл зоригийн дагуу тухайлан сонгож, санал авах байранд дагуулж ирсэн, санал өгөхөд нь унших, бичих хэлбэрээр туслалцаа үзүүлэх чадвартай, насанд хүрсэн, эрх зүйн бүрэн чадамжтай иргэнийг хэлнэ. Сонгогчийн итгэмжилсэн хүний эрх зүйн байдлыг түүний иргэний үнэмлэхээр тодорхойлно.

8.3. Мөн зүйлийн 47.14.-т заасан **“сонгогч түр шилжин явна”** гэсэнд Иргэний бүртгэлийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1.-д зааснаар байнга оршин сууж байгаа засаг захиргааны нэг нэгжээс нөгөөд 180 хоног ба түүнээс доош хугацаагаар оршин суух буюу түр шилжин суурьшихыг ойлгохоос гадна гадаад болон дотоодод албан томилолт, эмчилгээ, сургалтанд явах зэргээр түр хугацаагаар байнгын бүртгэлтэй газраас өөр газар очих шаардлагын улмаас санал хураах өдөр байнгын оршин суух газрын хэсэгт саналаа өгөх боломжгүй болох нөхцлийг хамааруулна.

8.4. Энэ зүйлийн 47.15.-д заасан **“урдчилан санал өгөх”** зохицуулалт зөвхөн мөн зүйлийн 47.14.-т заасан тохиолдолд хамааралтай болно.

9. Саналын хуудсыг хүчингүйд тооцох талаарх энэ хуулийн 49 дүгээр зүйлийн зарим зохицуулалтыг доорх байдлаар тайлбарласугай:

9.1. Энэ зүйлийн 49.1.3.-т **“энэ хуульд зааснаас өөр тэмдэглэл хийсэн”** гэдэгт сонгогч саналаа илэрхийлэхдээ саналын хуудсанд хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.3.-т зааснаар нэр дэвшигчийн нэрийн өмнөх дугаарыг дугуйлахаас өөрөөр буюу сонгох хүний нэрийг бүхэлд нь дугуйлах, нэрийнх нь өмнө нэмэх, чагт, сум, од г.м.

тэмдэг тавих, сонгохыг хүсээгүй хүний нэрийг, эсхүл өмнөх дугаарыг дарах, хасах тэмдэг тавих зэргээр тэмдэглэл үйлдсэн байхыг ойлгоно.

9.2. Сонгогч саналаа өгөхдөө алдаа гаргаж, саналын хуудсанд буруу тэмдэглэл хийсэн бөгөөд хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.4.-т зааснаар саналын хуудас дахин авах эрхээ хэрэгжүүлэхгүйгээр өөрийн тэмдэглэгээний алдааг энэ журмаас өөрөөр буюу баллах, дарах, сум татах, бичилт хийх зэргээр залруулсныг **“нэр дэвшигчийн нэрийн өмнөх дугаарыг өөрчлөх”** зөрчилд хамааруулан үзнэ.

10. Санал хураалтыг хүчингүйд тооцох тухай хуулийн 52 дугаар зүйлийн зарим зохицуулалтыг доорх байдлаар тайлбарласугай:

10.1. Энэ зүйлийн 52.1.1.-д заасан **“байгалийн гамшиг”** гэдэгт хүний үйл ажиллагаанаас үл хамаарах аюулт үзэгдлийн улмаас олон хүний эрүүл мэнд, амь нас хохирох, мал, амьтан олноор хорогдох, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд улс, орон нутгийн дотоод нөөц боломжоос давсан хохирол учрах буюу байгалийн хүчний үйлчлэлийн үр дагавар болох онцгой нөхцөл байдал;

“гоц халдварт өвчин” гэдэгт богино хугацаанд тархаж, хүн, малын эрүүл мэндэд хохирол учруулах аюул бүхий, хорио цээр тогтоох зайлшгүй шаардлагатай халдварт өвчин тус тус хамаарна.

10.2. Мөн зүйлийн 52.1.3.-т заасан **“сонгогчийн санал, санал хураалтын дүнг гажуудуулахад хүргэсэн”** гэдэгт сонгогчийн саналаа чөлөөтэй өгөх эрхэд хөндлөнгөөс хууль бусаар аливаа хэлбэрээр нөлөөлсний үр дүнд түүний саналыг хүсэл зоригийн жинхэнэ илэрхийлэл, түүнчлэн санал хураалтын эцсийн дүнг бодит байдалд нийцсэн дүн гэж тус тус үзэх боломжгүй болохыг ойлгоно.

10.3. Хуулийн 53 дугаар зүйлийн 53.1.3.-т заасан **“тойргийн сонгуулийн дүнд ноцтой нөлөөлөхөөр байвал”** гэдэгт энэ зүйлийн 53.1.1., 53.1.2.-т заасан нөхцөл байдал үүссэхийг ойлгохоос гадна сонгуулийн тухайн тойрогт сонгогдох хүний тоо мандатын тоонд хүрэхгүй байх, нэр дэвшигчийн төлөө өгсөн нийт саналын дүн өөрчлөгдөж, сонгогдох эсэхэд нөлөөлөхүйц болох зэрэг байдлыг хамааруулна.

11. Хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.4.-т заасан **“тодорхойлолт”**-ыг Улсын Дээд шүүх мөн зүйлийн 30.2.4.-т зааснаар нэр дэвшигчийн мэдүүлгийг үндэслэж, түүний үнэн зөв байдлыг хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.4.1., 27.4.2.-т тодорхойлсон хүрээнд Сонгуулийн Ерөнхий хорооноос баталсан маягтын дагуу гаргаж өгнө.

Хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.4.1., 27.4.2.-т заасан **“шүүхийн шийдвэр”** нь Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд зааснаар хуулийн хүчин төгөлдөр болсон буюу түүний талаар дахин гомдол гаргах, маргааны зүйлийн талаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргах, тухайн үйл баримт, эрх зүйн харилцааны талаар өөр ажиллагаанд маргах, шийдвэрийг дээд шатны шүүхээс өөрчлөх, хүчингүй болгох тус тус боломжгүй болсон байхаас гадна уг шийдвэрийг заавал биелүүлэх үүрэг иргэн, хуулийн этгээдэд үүссэн байна.

Шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон зээл, батлан даалтын болон бусад гэрээгээр хүлээсэн хугацаа хэтэрсэн өр, татварын өр төлбөрийг бүрэн төлсөн эсэх байдлыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас лавлагаа авч тодорхойлно.

12.Хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.4.3.-т заасан “**ялгүй байх**” гэдгийг Эрүүгийн хуулийн 78 дугаар зүйлд заасан “**ялгүйд тооцох**”, “**ялгүй болох**” гэсэн ойлголтуудтай адилтгаж үзэх үндэслэлгүй тул үүнийг өмнө нь огт “**ял шийтгүүлж байгаагүй**” гэж ойлгон хэрэглэнэ.

13.Сонгуулийн хууль тогтоомжийг зөрчсөн аливаа үйлдэл, үйл ажиллагаанд гомдол гаргах журмыг тодорхойлсон энэ хуулийн зохицуулалтыг доорх байдлаар тайлбарласугай:

13.1.Хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.1.-д зааснаар “**гомдлыг холбогдох сонгуулийн хороонд гаргана**” гэснийг хуулийн 19, 21 дүгээр зүйл, 57 дугаар зүйлийн 57.5.-д тус тус зааснаар хэрэгжүүлнэ.

13.2.Мөн зүйлийн 57.5., 19 дүгээр зүйлийн 19.10.-т зааснаар гомдлыг шийдвэрлэсэн Сонгуулийн Ерөнхий хорооны шийдвэр Үндсэн хуульд нийцэж байгаа эсэх талаарх гомдол, хүсэлтийг Үндсэн хуулийн жаран зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь заалтын дагуу Үндсэн хуулийн цэцэд гаргана.

Үндсэн хуулийн цэцийн 2005 оны 3 дугаар сарын 31-ний өдрийн 2/02 дугаар дүгнэлт Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх хэсэгт заасан “**Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах**” Монгол Улсын ирэний үндсэн эрхийг хязгаарлахгүй тул Сонгуулийн Ерөнхий хорооны шийдвэр Үндсэн хуулиас бусад хуулийг, Үндсэн хуулиар Монгол Улсын иргэнд олгогдсон сонгох, сонгогдох эрхээс бусад эрхийг зөрчсөн талаарх гомдлыг Сонгуулийн Ерөнхий хорооны оршин байгаа дүүргийн шүүхэд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14 дүгээр бүлэгт заасан журмын дагуу гаргана.

13.3.Хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасан тойргийн хорооны шийдвэрт тухайн тойргийн хороог харьяалах сум буюу сум дунд, дүүргийн шүүхэд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14 дүгээр бүлэгт заасан журмын дагуу гомдол гаргана.

14.Сонгуулийн хууль тогтоомж зөрчсөн иргэн, албан тушаалтан, хуулийн этгээдэд захиргааны хариуцлага ногдуулах асуудлаарх энэ хуулийн зохицуулалтуудыг доорх байдлаар тайлбарласугай:

14.1. Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 53¹ дүгээр зүйлийн 1-д зааснаар Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн иргэн, албан тушаалтан, хуулийн этгээдэд захиргааны хариуцлага ногдуулах асуудлыг Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.2.-т зааснаар сум буюу сум дундын, дүүргийн шүүхийн шүүгч хянан шийдвэрлэнэ.

14.2.Хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.6., 6 дугаар зүйлийн 6.7., 9 дүгээр зүйлийн 9.4., 10 дугаар зүйлийн 10.5., 14 дүгээр зүйлийн 14.8., 14.9., 19 дүгээр зүйлийн 19.14., 20 дугаар зүйлийн 20.12., 22 дугаар зүйлийн 22.6., 23 дугаар зүйлийн 23.6, 30 дугаар зүйлийн 30.19., 35 дугаар зүйлийн 35.4., 35.5., 36 дугаар зүйлийн 36.4., 37 дугаар

зүйлийн 37.17., 37.18., 38 дугаар зүйлийн 38.4., 40 дүгээр зүйлийн 40.7., 41 дүгээр зүйлийн 41.9., 42 дугаар зүйлийн 42.8., 43 дугаар зүйлийн 43.6., 44 дүгээр зүйлийн 44.12., 45 дугаар зүйлийн 45.9., 46 дугаар зүйлийн 46.9., 47 дугаар зүйлийн 47.19., 48 дугаар зүйлийн 48.11., 52 дугаар зүйлийн 52.6.-д заасан зөрчлийн талаарх гомдол, мэдээллийг холбогдох сонгуулийн хороонд гаргана. Уг гомдол, мэдээлэл, үйл баримтыг үндэслэн холбогдох сонгуулийн хороод Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 11-16 дугаар зүйлд зааснаар зөрчлийг хянан шалгах ажиллагаа явуулж, захиргааны хариуцлага ногдуулах хүсэлтээ харьяалах сум буюу сум дунд, дүүргийн шүүхэд гаргана.

Хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.17., 35 дугаар зүйлийн 35.6.-д заасан зөрчлийн талаарх гомдол, мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад гаргах бөгөөд холбогдох шалгалт явуулсан цагдаагийн байгууллага уг зөрчилд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй байвал захиргааны хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг харьяалах сум буюу сум дунд, дүүргийн шүүхээр шийдвэрлүүлнэ.

14.3. Захиргааны хариуцлага ногдуулах тухай энэ хуулийн холбогдох зүйл заалтад:

14.3.1. Сонгуулийн хорооны дарга, нарийн бичгийн дарга, гишүүнийг түүний бүрэлдэхүүнээс гаргах буюу хасахаар тусгагдсан бол энэ арга хэмжээг хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.4.-т зааснаар шүүх биш харин тухайн шатны сонгуулийн хороо бүрэлдэхүүнээрээ хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.

14.3.2. Нэр дэвшигчийг нэрийн жагсаалтаас хасах тухай заасан бол энэ арга хэмжээг хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.5.-д зааснаар шүүх биш харин тойргийн хороо хянан шийдвэрлэнэ.

14.3.3. Шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын албан тушаалтанд сахилгын шийтгэл ногдуулах тухай заасан бол уг асуудлыг Шүүхийн тухай, Прокурорын байгууллагын тухай, Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулиудад тус тус заасан журмын дагуу хянан шийдвэрлэнэ.

14.3.4. Хөрөнгө улсын орлого болгохоор заасан бол уг арга хэмжээг захиргааны хариуцлага ногдуулах асуудалтай хамт биш харин хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.6.-д зааснаар Сонгуулийн ерөнхий хорооны гаргасан нэхэмжлэлээр шүүх иргэний хэрэг үүсгэж, хянан шийдвэрлэнэ.

14.3.5. Торгууль ногдуулахаас гадна дээр дурдсан арга хэмжээ авахаар хуульд заасан бол захиргааны хариуцлага ногдуулсан шийтгэвэрийг шүүх холбогдох байгууллагад нэн даруй хүргүүлнэ.

15. Захиргааны зөрчлийг хянан шийдвэрлэхдээ шүүх Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлд заасан нөхцөл байдлыг хянаж, зөрчил гаргасан этгээдийн гэм буруу нь нотлогдсон гэж үзвэл мөн хуулийн 18 дугаар зүйлд зааснаар захиргааны шийтгэл ногдуулах тухай шийтгэвэр гаргана.

Харин зөрчил гаргасан гэх этгээдийн гэм буруу тогтоогдоогүй, эсхүл мөн хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 4-т заасан нөхцөл байгаа бол тухайн этгээдийг хариуцлагаас чөлөөлөх тухай шүүгчийн захирамж гаргана.

16.Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль тогтоомж зөрчсөн этгээдэд захиргааны шийтгэл ногдуулсан шүүхийн шийтгэвэрт гомдол гаргахад Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 2-т заасан журмыг бус харин Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.2.-т заасныг баримтална.

Харин захиргааны зөрчлийг хянан шалгах, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талаар Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиас өөрөөр зохицуулаагүй тул Захиргааны хариуцлагын тухай хуульд заасан журам, үндэслэл сонгуулийн хууль тогтоомжийн зөрчлийг хянан шалгах болон хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд нэгэн адил хамаарна.

ЕРӨНХИЙ ШҮҮГЧ

С.БАТДЭЛГЭР

ТАНХИМЫН ТЭРГҮҮН

Ц.АМАРСАЙХАН